

Magdalena Debita

OCHRONA ŻYCIA POCZĘTEGO W KONSTYTUCJI RP

Wstęp

Życie ludzkie jest bez wątpienia największą wartością i dobrem chronionym prawnie, tak w odniesieniu do pojedynczej osoby, jak i całych społeczeństw. Ochrona życia jest niezależna od systemu prawnego, wyznawanej religii, światopoglądu ani różnic kulturowych: prawo do życia przysługuje każdej istocie ludzkiej, z samej uwagi na fakt, że jest ona człowiekiem. Życie jest jedynym, niepowtarzalnym i niemożliwym do odtworzenia. Bez życia nie można mówić o człowieku, bez człowieka z kolei wszystko, co ludzkie traci znaczenie¹.

Prawna ochrona życia poczętego stanowi jedno z ważniejszych zagadnień życia społecznego, a także znaczący problem stojący przed ustawodawcą. Wdrożenie określonych standardów życia powoduje odrzucenie dotychczas funkcjonujących idei i koncepcji oraz wiąże się z akceptacją pierwotnych i podstawowych praw człowieka, wynikających z jego niezbywalnej godności. Zachodzące w ostatnich latach zmiany przyczyniły się do tego, że koniecznym stało się zapewnienie ochrony praw, które przysługują osobie, w szczególności zaś prawa do życia, aż do momentu naturalnej śmierci.

Wiele państw (również Polska) wprowadziło regulacje prawne, zgodnie z którymi dziecko poczęte jest chronione porządkiem prawnym. W Polsce kwestie te reguluje przede wszystkim:

- 1) Konstytucja RP²,
- 2) prawo cywilne³,
- 3) prawo karne⁴.

Przepisy prawne obowiązujące obecnie na obszarze Polski posiadają zapis, zgodnie z którym prawo do życia oraz zdrowia uwarunkowane jest sposobem powstania zarodka⁵. Oznacza to np. że w przypadku zapłodnienia *in vitro*, zarodek chroniony jest przepisami prawa od chwili jego zagnieżdżenia się w łonie matki.

Jak wynika z analizy obowiązujących przepisów prawa oraz literatury przedmiotu, tylko w wybranych przypadkach przedkłada się interes matki nad życie dziecka poczętego. Są to przypadki przewidziane prawem, które zezwalają na dokonanie aborcji.

Niniejsze opracowanie ma na celu zaprezentowanie polskich regulacji prawnych (i zmian zachodzących w ich zakresie), dotyczących ochrony życia poczętego. Metodologia pracy opiera się na analizie wybranych aktów prawnych (Konstytucji RP, kodeksu cywilnego i karnego, a także rozporządzeń ministerialnych) oraz wybranych pozycji literatury zwartej oraz artykułów z czasopism.

Geneza prawa do życia

Zasadniczym przymiotem człowieka jest jego życie. Pozbawienie go tego przymiotu niszczy jednocześnie człowieka, podmiot określonych praw i obowiązków⁶. Biorąc pod uwagę, że w demokratycznym państwie największą wartością jest życie, musi ono znajdować się pod ochroną konstytucyjną, na każdym etapie rozwoju⁷.

Umieszczenie w Konstytucji przepisów dotyczących ochrony życia poczętego eliminuje konieczność poszukiwania tego prawa w innych aktach prawnych, swobodnej (subiektywnej) ich interpretacji, która mogłaby wywoływać różnorodne wątpliwości. Podkreślenie wprost prawa do życia skutkuje tym, że regulacje w tym zakresie są przejrzyste i kompleksowe. Beneficjenci tego prawa mogą się domagać od odpowiednich organów prawnej ochrony życia, dzięki czemu prawo to służy minimalizowaniu zagrożeń dla trwałości życia człowieka⁸.

Prawo do życia od samego początku charakteryzuje się dwoma cechami⁹:

¹ M. Cieślak, *Przestępstwa przeciwko zdrowiu i życiu* [w:] *System prawa karnego*, tom IV, *O przestępstwach w szczególności*, część I, Wrocław 1985, s. 228.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U.1997.78.483.

³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., Kodeks cywilny, Dz. U. 1964 nr 16 poz. 93.

⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny, Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553.

⁵ J. Haberko, *Cywilnoprawna ochrona dziecka poczętego a stosowanie procedur medycznych*, Warszawa 2010, s. 43-50.

⁶ Orzeczenie TK z 28.5.1997 r., K 26/96, OTK ZU 1997/2/19.

⁷ Tamże.

⁸ P. Sarnecki, Art. 38 [w:] L. Garlicki (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, tom III, Warszawa 2003, s. 3.

⁹ A. Preisner, *Prawo do ochrony życia i do zachowania naturalnej integralności psychofizycznej człowieka* [w:] L. Wiśniewski (red.), *Wolności i prawa jednostki oraz ich gwarancje w praktyce*, Warszawa 2006, s. 135.

- pierwotności – prawo to przysługuje jednostce, bez względu na wolę ustawodawcy, jest ono prawem naturalnym. Uprawnienie to ma zapewniać ochronę prawa do życia oraz wskazywać jego granice. Ustawodawca nie może zatem podejmować decyzji o słuszności/braku słuszności tego prawa, ani warunkować intensywności jego ochrony od tzw. jakości życia;

- niezbywalności – wyklucza ona możliwość powierzenia jakimkolwiek osobom prawa do podejmowania decyzji o życiu danego człowieka, choćby osoba ta wyrażała na to zgodę. Zniszczenie wartości, jaką stanowi życie ludzkie może mieć miejsce tylko i wyłącznie w oznaczonych prawnie sytuacjach, bądź być efektem własnego działania.

Pierwszy polski kodeks karny z dnia z 11 lipca 1932 roku¹⁰ obejmował regulacje, w myśl których chronione było życie i prawidłowy rozwój dziecka poczętego, a tzw. „spędzanie” płodu było zakazane. Kara obejmowała wszelkie przejawy postępowania, które miałyby odnosić skutek w postaci śmierci dziecka poczętego, ochrona ta jednak nie była pełna, zalegalizowano bowiem wówczas spędzanie płodu, gdy zabieg taki przeprowadzany byłby przez lekarza w sytuacji, gdy ciąża była efektem przestępstwa lub gdy stanowiła zagrożenie dla zdrowia kobiety.

Aktem prawnym, który zawierał zapis regulujący prawo do życia, była również Konstytucja marcowa z 1921 roku. Zgodnie z art. 95 tej ustawy zasadniczej, Rzeczpospolita Polska gwarantowała na swoim terytorium całkowitą ochronę życia, wolności i mienia, wszystkim osobom bez względu na pochodzenie, narodowość, język, rasę czy wyznawana religię. W kolejnych ustawach zasadniczych nie sformułowano tego prawa wprost, a większą wagę przywiązano do interesu państwa, narodu oraz grup społecznych¹¹. Konstytucja PRL z 1952 roku przewidywała prawa II generacji, a pomijała te, które współcześnie uznaje się za podstawę systemu praw człowieka (prawo do życia, prawo do wolności, godność).

Regulacja omawianego prawa uległa zmianie po wprowadzeniu zmian ustrojowych oraz rozpoczęciu prac nad uchwaleniem nowej konstytucji. Komisja Konstytucyjna Sejm RP opracowała na początku lat pięćdziesiątych projekt ustawy zawierający przepisy dotyczące prawa do życia. Prace nad nową konstytucją zostały powierzone Zgromadzeniu Narodowemu, a każdy przepis ówczesnych projektów zawierał zapisy dotyczące ochrony prawa do życia. Były one uzupełniane np. poprzez ustalenie cech szczególnych powyższego prawa, nakładanie na państwo konkretnych obowiązków, które wiązały się z tym prawem, a także określeniem początku i końca tego prawa¹².

W 1956 roku Sejm PRL uchwalił ustawę dotyczącą warunków dopuszczalności przerywania ciąży¹³. W myśl powyższych przepisów, dziecko poczęte nie posiadało bezpośredniego prawa do ochrony życia. Przepisy te uzasadniano koniecznością ochrony zdrowia kobiety (przez zaprzestanie przeprowadzania zabiegów aborcji w nieodpowiednich, niedostatecznych warunkach) oraz liberalizacją omawianego zagadnienia na obszarze ZSRR.

Powyższa ustawa wprowadziła określone wskazania do dokonywania zabiegu przerywania ciąży: trudne warunki życiowe ciężarnej (bez względu na stopień rozwoju płodu), jak również bezkarność kobiety, która takiemu zabiegowi się poddała.

Zdefiniowanie trudnych warunków życia miało miejsce w rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 11 maja 1956 roku¹⁴. Akt ten umożliwił przeprowadzenie weryfikacji oświadczenia kobiety ciężarnej o jej warunkach życiowych, co następowało w drodze wywiadu domowego. Ponadto zabieg nie mógł być wykonany przez lekarza, który wydał orzeczenie o możliwości przeprowadzenia zabiegu (jego dopuszczalności). Sprecyzowano tryb wydawania orzeczeń oraz kwalifikacje lekarzy, które odtąd stały się konieczne do przeprowadzenia zabiegu przerywania ciąży.

Kolejne rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 19 grudnia 1959 roku¹⁵ przewidywało wykonanie zabiegu aborcji przez lekarza, które wcześniej orzekł jego dopuszczalność, zmianie uległ również zapis dotyczący weryfikacji oświadczenia kobiety ciężarnej o trudnych warunkach bytowych (weryfikacja taka nie musiała być wykonywana). W efekcie to kobieta podejmowała decyzję o wykonaniu zabiegu, a zasada traktująca o ochronie dziecka poczętego została zastąpiona aborcją na żądanie¹⁶.

Pierwsze prace o charakterze legislacyjnym, które przewidywały przywrócenie prawa ochrony życia poczętego pojawiły się w okresie 1980-81. Propozycje miały gwarantować pełną prawną-karną ochronę życia oraz zdrowia dziecka poczętego, były znaczącymi elementami ówczesnych reform polskiego prawa karnego. Prace nad dalszymi zmianami przerwał stan wojenny, następne inicjatywy wystąpiły dopiero kilka później, na przełomie lat 80-tych i 90-tych. Podkreślano w nich przede wszystkim zasadę świętości oraz nienaruszalności życia ludzkiego, bez względu na etap życia, od momentu poczęcia do chwili naturalnej śmierci.

¹⁰ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. - Kodeks karny, Dz. U. Nr 60, poz. 571.

¹¹ Grabowski R., *Prawo do ochrony życia w polskim prawie konstytucyjnym*, Rzeszów 2006, s. 92.

¹² Grabowski R., *Spory wokół modelu ochrony życia* [w:] „Przegląd Prawa i Administracji” 2005, nr LXVIII, s. 83.

¹³ Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, Dz. U. 1956 nr 12 poz. 61.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 11 maja 1956 roku w sprawie przerywania ciąży, Dz. U. 1956 nr 13 poz. 68.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z 19 grudnia 1959 roku w sprawie przerywania ciąży, Dz. U. Nr 2/1960, poz. 15.

¹⁶ A. Grześkowiak, *O potrzebie prawnokarnej ochrony płodu* [w:] *W obronie poczętego*, Pelplin 1991, s. 214-215.

Jak wskazuje analiza poszczególnych aktów prawnych, wprowadzanych w Polsce, a także literatury przedmiotu, na przestrzeni pięciu dekad dokonano wielu zmian przepisów prawnych. Nadal jednak nie były one doskonałe, więc konieczne były dalsze prace legislacyjne.

Ewolucja prawa w latach 1990-2000

W 1990 roku Minister Zdrowia i Opieki Społecznej wprowadził rozporządzenie¹⁷, które regulowało kwalifikacje zawodowe lekarzy, mających wykonywać zabieg usunięcia ciąży, jak również zasady wydawania orzeczeń lekarskich o jej ewentualnej dopuszczalności. Regulacje te potwierdziły dotychczas ustalone wymagania w omawianym zakresie, zostały jednak zastrzone wymagania, które dotyczyły samego zabiegu aborcji. Konieczna stała się bowiem podczas takiego zabiegu asysta lekarza, posiadającego takie kwalifikacje jak¹⁸:

- 1) pierwszy stopień specjalizacji w dziedzinie ginekologii i położnictwa,
- 2) specjalizowanie się na pierwszy stopień w dziedzinie ginekologii i położnictwa, jeżeli wykonywany zabieg miał być przeprowadzany w szpitalu pod kierunkiem lekarza posiadającego już taką specjalizację.

Powyższy akt prawny wskazywał, że dany zabieg aborcyjny mógł zostać przeprowadzony jedynie przez lekarza z odpowiednimi kwalifikacjami. Lekarz był zobligowany do informowania ciężarnych o skutkach zabiegu oraz do poznania motywów, które nimi kierowały. Konieczne było przeprowadzenie właściwych badań lekarskich. Jeśli ciężarna nadal pozostawała przy swoim zdaniu (chęci przerwania ciąży), lekarz ten miał obowiązek ustalenia ewentualnych przeciwwskazań o medycznym charakterze, które uniemożliwiłyby wykonanie aborcji. Mógł w tym celu skonsultować się z innymi lekarzami, specjalistami ginekologii. Kobieta z kolei musiała uczestniczyć w konsultacjach psychologicznych, co stanowiło znaczne utrudnienie w procedurze przeprowadzenia zabiegu.

Ówczesny brak regulacji ochrony prawa do życia wynikał także ze sposobu pojmowania współczesnego państwa, jako struktury, przeznaczonej do trwania oraz rozwijania się w oparciu o żyjące społeczeństwo¹⁹. Ochrona oraz szacunek do życia są zatem niejako wkomponowane w koncepcję państwowości, o czym przekonuje orzeczenie polskiego Trybunału Konstytucyjnego, z okresu obowiązywania Małej Konstytucji z 1992 roku, która nie zawierała zapisu podkreślającego prawo do życia, ale również mówiącej, że zasadniczym przepisem prawnym, z którego wyprowadzona powinna zostać konstytucyjna ochrona życia poczętego jest zasada demokratycznego państwa prawnego. Państwo wówczas realizowane jest jako wspólnota ludzi, którzy jako jedyni mogą być podmiotami praw oraz obowiązków, ustanawianych w takim państwie.

Zagadnienie prawnej ochrony życia poczętego zostało uregulowane ostatecznie ustawą z 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży²⁰. Zadeklarowano w niej, że życie stanowi podstawowe dobro człowieka, troska o zdrowie i życie jest z kolei fundamentalnym obowiązkiem państwa. Zapisano w tej ustawie również to, iż wszystkie istoty ludzkie mają od momentu poczęcia przyrodzone prawo do życia, a także, że życie oraz zdrowie dziecka od momentu poczęcia znajduje się pod ochroną prawa. Wprowadzono jednocześnie do kodeksu karnego następujące typy przestępstw:

- 1) spowodowanie śmierci dziecka poczętego²¹,
- 2) spowodowania uszkodzenia ciała dziecka poczętego lub rozstroju zdrowia zagrażającego jego życiu²².

Zabronione dokonywania badań oraz eksperymentów na poczętym dziecku, chyba że miały one chronić jego zdrowie i życie²³. Tak sformułowana ochrona nie była kompletna z uwagi na jej wyłączenie (a więc wyłączono bezprawność pozbawienia życia dziecka) w następujących przypadkach, gdy²⁴:

- 1) ciąża zagrażała życiu lub zdrowiu matki,
- 2) śmierć dziecka poczętego była efektem działań podejmowanych dla ratowania życia matki lub zapobiegania poważnym uszczerbkom na jej zdrowiu,
- 3) badania prenatalne wykazały ciężkie i nieodwracalne uszkodzenie płodu,
- 4) zachodziło uzasadnione podejrzenie, że ciąża jest skutkiem czynu zabronionego.

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 30 kwietnia 1990 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych, jakie powinni posiadać lekarze dokonujący zabiegu przerywania ciąży, oraz trybu wydawania orzeczeń lekarskich o dopuszczalności dokonania takiego zabiegu, Dz. U. 1990 nr 29 poz. 178.

¹⁸ Tamże, § 1 ust. 1.

¹⁹ P. Sarnecki, *Art. 38, op. cit.*, s. 2.

²⁰ Dz. U. Nr 17, poz. 78.

²¹ Art. 149a k.k.

²² Art. 156a k.k.

²³ Art. 23b k.k.

²⁴ Art. 149a §3 k.k.

Istotnym aktem prawnym w omawianym zakresie jest ustawa o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży²⁵. Zgodnie z nią, lekarze przeprowadzający zabieg usunięcia ciąży nie mogli zostać pociągnięci do odpowiedzialności, w przypadku gdy:

- 1) ciąża zagrażała zdrowiu bądź życiu ciężarnej (wymagane było orzeczenia dwóch lekarzy, innych niż lekarz wykonujący ten zabieg),
- 2) jeżeli śmierć ciężarnej była wynikiem działań podejmowanych w celu ratowania jej życia bądź dla zapobieżenia poważnego uszczerbku jej zdrowia,
- 3) jeśli badania prenatalne (które zostały potwierdzone orzeczeniami dwóch lekarzy) potwierdziły nieodwracalne oraz ciężkie uszkodzenie płodu,
- 4) jeżeli dana ciąża była wynikiem czynu zabronionego.

Powyższymi przepisami uchylono dotychczasową odpowiedzialność karną sprawcy, w zakresie uszkodzenia ciała i dokonanie rozstroju zdrowia dziecka, jeżeli podejmowane przez sprawcę działania miały na celu ratowanie zdrowia i życia tego dziecka bądź jego matki²⁶.

Prawna ochrona życia poczętego została finalnie ustalona ustawą z 7 stycznia 1993 roku o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży²⁷. Zadeklarowano w niej, że życie ludzkie stanowi zasadnicze i podstawowe dobro człowieka, podczas gdy troska o to zdrowie i życie jest obowiązkiem państwa. Zgodnie z powyższą ustawą, każda istota ludzka ma od chwili poczęcia przyrodzone prawo do życia, a zdrowie i życie dziecka od tego momentu jest pod ochroną prawną²⁸. Regulacje te wprowadziły również do kodeksu karnego poniższe przestępstwa:

- 1) spowodowania śmierci dziecka poczętego²⁹,
- 2) spowodowania uszkodzenia ciała dziecka poczętego bądź rozstroju zdrowia zagrażającego jego życiu³⁰.

Przepisy ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży wprowadziły zakaz dotyczący realizowania badań i eksperymentów na zarodkach oraz płodach ludzkich (wyjątkiem były te, które miały na celu ochronę zdrowia i życia dzieci poczętych).

Pomimo powyższych regulacji, ochrona prawna życia poczętego nadal nie była kompletna, wyłączono bowiem bezprawność spowodowania śmierci dziecka poczętego w następujących sytuacjach³¹:

- 1) ciąży, która stanowiła zagrożenie dla zdrowia lub życia ciężarnej,
- 2) gdy była wynikiem działań podejmowanych dla ratowania zdrowia lub życia ciężarnej,
- 3) uzyskania wyników badań prenatalnych, które potwierdzały ciężkie oraz nieodwracalne uszkodzenia płodu,
- 4) ciąży, która była skutkiem czynu zabronionego.

W 1996 roku dokonano kolejnej zmiany polskiego prawa karnego. Ustawa o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw³² wprowadziła zapis, który potwierdzał ochronę prawa do życia, ale tylko w ramach określonych w tej ustawie. Zniesiono zatem dotychczasowe uznanie prawa do życia jako fundamentalnego prawa każdej jednostki, a zakres należącej mu się ochrony determinowany był odtąd zapisami w ustawie zwykłej. Z kodeksu karnego wykreślono ponadto termin „dziecko poczęte” oraz wszelkie zapisy, które bezpośrednio chroniły jego zdrowie i życie. Ustawę tę zanegował Trybunał Konstytucyjny, który uznał, że życie ludzkie jest wartością zasadniczą, a obowiązek prawnej ochrony życia człowieka jest efektem przeprowadzonej wcześniej demokratyzacji państwa (stanowi również zasadniczy standard)³³.

Powyższe orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego spowodowało opracowanie pewnych dyrektyw, które stanowiły fundament kolejnych zmian. Powoływali się na nie projektodawcy ustawy z 1999 roku³⁴, wprowadzającej po raz wtóry do porządku prawnego zakaz powodowania uszkodzenia ciała dziecka poczętego lub rozstroju jego zdrowia, zagrażającego jego życiu, jak również zakaz przeprowadzania eksperymentów medycznych na dzieciach poczętych.

²⁵ Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, Dz. U. 1993, nr 17, poz. 78.

²⁶ J. Lachowski, *Legalna aborcja* [w:] L. Paprzycki (red.) *System Prawa Karnego, Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, Wydawnictwo C.H.BECK, Warszawa 2013, s. 444.

²⁷ Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży, Dz. U. Nr 17, poz. 78.

²⁸ Tamże, Art. 1.

²⁹ Art. 149a k.k.

³⁰ Art. 156a k.k.

³¹ Art. 149a §3 k.k.

³² Ustawa z 30 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 139, poz. 646.

³³ Orzeczenie TK z dnia 27 maja 1997 r., sygn. akt K 26/96, OTK 1997, nr 2, poz. 19.

³⁴ Ustawa z dnia 8 lipca 1999 r. o zmianie ustawy - Kodeks karny oraz ustawy o zawodzie lekarza, Dz. U. 1999 nr 64 poz. 729.

Powyższe orzeczenie uwzględnione zostało również w ustawie o rzeczniku praw dziecka³⁵, w myśl której dziecko jest istotą ludzką od chwili poczęcia do momentu uzyskania przez nie wieku pełnoletności. Dziecku należy się odpowiedni szacunek, który jest rezultatem (wynikiem) jego przyrodzonej godności.

Omawiane zmiany znacznie skomplikowały status prawny dziecka poczętego. Szczególnego znaczenia nabiera tu ówczesny kodeks karny, regulujący wykonanie zabiegu aborcji³⁶, umieszczając go w rozdziale: „Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu”.

Aktualny stan prawny

Współcześnie wydaje się, że prawodawca traktuje obowiązek ochrony prawa do życia poczętego jako coś całkowicie oczywistego i naturalnego, co wiązało się z postrzeganiem jego formułowania jako zbędnej czynności. Ustawodawcy uwzględniają ogólny, dzisiejszy poziom rozwoju cywilizacyjnego oraz kulturowego społeczeństw, co przyczynia się do uznania tego prawa jako prawa podstawowego, oczywistego oraz powszechnie akceptowanego, stanowiącego element treści życia społeczeństwa, będącego poza wszelkimi sporami³⁷.

Polskie uregulowania prawne dotyczące zabiegu przerwania ciąży wynikają obecnie z tzw. modelu wskazań. Zabieg ten może być wykonany jedynie przez lekarza (oraz w placówce szpitalnej ze względów medycznych, w gabinecie lekarskim ze względów kryminalnych oraz po potwierdzeniu czynu zabronionego przez prokuratora), wyłącznie po uzyskaniu zgody kobiety ciężarnej oraz w przypadkach, które wskazuje ustawa z 7 stycznia 1993 roku. Zabieg ten może być przeprowadzony wyłącznie do 12 tygodnia ciąży, po tym okresie staje się bowiem przestępstwem.

Współczesna wersja Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku przewiduje prawną ochronę życia każdej jednostki (art. 38). Zapis ten stanowi efekt długiej debaty, podczas której odrzucono propozycję stwierdzenia, iż gwarancja ochrony prawnej życia przysługuje od chwili poczęcia³⁸.

Lekarz może obecnie odmówić przeprowadzenia zabiegu aborcji i powołać się na tzw. klauzulę sumienia. Umożliwia mu to obowiązująca ustawa o zawodzie lekarza³⁹, zawierająca zapis o możliwości powstrzymania się przed wykonaniem takiego zabiegu, jeśli jest ono niezgodne z sumieniem lekarza (art. 39). Musi on w takim przypadku wskazać ciężarnej realne alternatywy uzyskania takiego świadczenia w innej placówce medycznej (u innego lekarza).

Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi, kobieta (lub jej przedstawiciel prawny) musi wyrazić zgodę na zabieg usunięcia ciąży w formie pisemnej, nie wolno również poddawać kobiety temu zabiegowi podstępem lub w wyniku zastraszenia (przewidziano w takim przypadku karę pozbawienia wolności w wymiarze do 10 lat).

Obecny porządek prawny przewiduje również sytuacje, w których przewidziano konkretne sankcje karne za podjęcie działań (umyślne lub nieumyślne) zagrażających ludzkiemu życiu lub zdrowiu⁴⁰.

Zakończenie

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, w ostatnich latach dokonano znaczących zmian w zakresie polskiego ustawodawstwa, dotyczącego zagadnienia ochrony życia poczętego. Społeczeństwu przywrócono świadomość faktu, iż przerwanie ciąży nie stanowi zwykłego zabiegu lekarskiego, ale jest czynem pozbawiającym życia istotę ludzką. Jak wynika z dotychczasowych doświadczeń, ważny element systemu ochrony życia i zdrowia dziecka poczętego stanowi odpowiednio przygotowana i wdrożona ochrona prawna. Obowiązujące obecnie w Polsce standardy ochrony życia poczętego są dość wysokie i opierają się na mocnych podstawach – demokratycznym państwie prawa, chroniącym zasadnicze i niezbywalne prawo człowieka do życia i rozwoju, od momentu poczęcia do chwili naturalnej śmierci.

Regulacje prawne dotyczące prawnej ochrony życia poczętego stanowią od wielu lat istotną rolę, przyczyniają się bowiem do wzbudzenia i umocnienia przekonania społeczeństwa o negatywnym charakterze zabiegów przerywania ciąży. Zadbanie o przepisy prawne w tym zakresie jest szczególnie ważne, jest podstawą społeczeństwa oraz państwa rozumianego jako całość. Chronią one również obywateli na wszystkich etapach rozwoju i życia.

Najistotniejszym problemem współczesnych uregulowań w zakresie ochrony życia poczętego jest brak dokładnego i jednoznacznego ustalenia statusu embrionu, a także brak spójności w zakresie określenia statusu płodu ludzkiego. Braki te mogą powodować pojawianie się sytuacji konfliktowych, które pozbawione będą słusznych, merytorycznych argumentów⁴¹.

³⁵ Ustawa z 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka, Dz. U. Nr 6, poz. 69.

³⁶ Art. 152-154 k.k.

³⁷ A. Łopatka, *Pojęcie podstawowych praw i obowiązków obywatelskich w PRL* [w:] A. Łopatka (red.), *Podstawowe prawa i obowiązki obywateli PRL*, Warszawa 1979, s. 19.

³⁸ J. Kondratiewa-Bryzik, *Początek prawnej ochrony życia ludzkiego w świetle standardów międzynarodowych*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 235.

³⁹ Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodzie lekarza, Dz. U. 1997 nr 28 poz. 152.

⁴⁰ Art. 148-164 Kodeksu karnego.

⁴¹ J. Paradowska, *Rzecznik własnej sprawy* [w:] „Polityka” 2008, nr 3 (2637), s. 20-22.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi, jednostka może korzystać z dóbr osobistych, dziecko poczęte zaś posiada warunkową zdolność prawną, która oznacza, że posiada możliwości dochodzenia własnych praw za szkody, które wyrządzono mu w okresie prenatalnym⁴².

Bez wątpienia prawo do życia poczętego związane jest z uprawnieniami matki (ciążarnej kobiety), która jest zobowiązana do dbania o własne dziecko, a jednocześnie ma prawo do zadbania o własne zdrowie i życie. Nie jest jednak oczywiste, czy słusznym jest pozostawienie tylko kobiecie prawa do decydowania o życiu i zdrowiu dziecka poczętego.

***

Protection of conceived life in RP Constitution

This study aims to present Polish legal regulations (and changes in their range) for the protection of unborn life. Methodology is based on the analysis of some legal acts (Polish Constitution, the Civil and the Criminal Code and the ministerial decrees), and selected items of literature compact and magazine articles. The laws currently standing in Poland have a provision, according to which the right to life and health is conditioned by way of the creation of the embryo. This means, for example in the case of in vitro fertilization, the embryo is protected by law since its implantation in the womb. The analysis of the applicable law and literature, only in selected cases submitted to the interests of the mother over the life of the fetus. These are the cases provided for by law, which shall authorize the abortion.

---

⁴² Art. 23, 24, ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, Dz. U. 1964 nr 16 poz. 93.